
СТЕЦЬКО Н.П., к. геогр. н., доцент

**ГІДРОЛОГІЧНІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ
БУЧАЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Гідрологічні рекреаційні ресурси активно освоюються людиною у рекреаційних, туристичних цілях. Такого типу рекреаційні ресурси розглядаються і досліджуються науковцями, як давньоосвоєні, сильнозмінені природні комплекси з високим рівнем концентрації населення. Стан водних об'єктів є індикатором стану навколишнього середовища, тому так важливо здійснювати комплексні геоecологічні дослідження, для збереження і ефективного використання рекреаційного потенціалу водних об'єктів Тернопільської області.

Поверхневі води Бучацького району представлені річками Стрипа, Бариш, які відносяться до басейну Дністра, середня густина річкової сітки 0,48 км/км².

Найбільшою річкою є Дністер, що протікає на півдні району. Долина Дністра має каньйоноподібну форму, ширина її коливається від 0,4 до 1,5 км. і тільки в гирлах приток розширюється до 2-5 км. Схили досить круті, іноді прямовисні. Заплава річки слабо виявлена, вузька, русло дуже звивисте, нерозгалужене, має багато перепадів і порогів. Швидкість течії до 2,0 м/с. Живлення Дністра відбувається за рахунок дощових (до 50% річної величини стоку), талих (до 30%) і підземних (понад 20%) вод.[4]. Максимальні витрати води спостерігаються під час дощових паводків (у середньому 4120 м³/с). Найменші витрати води на річці припадає на зимовий період (10-20 м³/с) і літньо-осінній межень (20-30 м³/с), але літня межень слабо виражена внаслідок неодноразових паводків. Середньомісячна температура води в зимові місяці становить 0°C, а у липні +19 +20°C (максимальна +27-+33°C). Льодовий режим річки нестійкий.

Річка Дністер придатна для організації пляжно-купального відпочинку, рибальства, мисливства активно можна розвивати різні види туризму: спортивний, екологічний, пізнавальний. Уся долина річки в межах району, як і в області в

цілому, належить до Національного природного парку "Дністровський каньйон", який знаходиться під охороною з 1990 року. Пам'ятки природи, археології, мальовничі краєвиди дають можливість розвивати екскурсійний туризм.[6]

Річка Стрипа перетинає Буцацький район з півночі на південь у меридіональному напрямку. Її річкова долина досить глибоко врізається в плато, особливо в південній частині району, де глибина врізу досягає 130-150 м. Тому на поверхню відслоняються не тільки ґрунтові породи, а й підстилаючі (вапняки, пісковики). Стрипа досить широка, до 50-60 м. Річка утворює ряд невеликих терас, в південній частині району вони є шириною до 150-200 м. Водний режим річки: весняна повінь і дощові паводки у літньо-осінній період, а також незначні підйоми рівня води взимку. Такі особливості режиму зумовлені характером живлення річки. На весняну повінь припадають найбільші середньомісячні витрати води: 15-19 м³/с. Максимальні витрати за рік також спостерігаються при весняні повені і коливаються від 100 до 150 м³/с, зимові - 0,3-0,9 м³/с. Майже щороку в літню пору проходять один-два інтенсивні дощові паводки, тривалістю 10-15 днів [4]. Температура води в зимовий період близько 0°C, літом +20-+30°C. Льодовий режим нестійкий, льодостав може встановлюватись двічі за зиму.

Річка Стрипа в межах Буцацького району, особливо у південній його частині, використовується для рекреаційної та туристичної діяльності. На її берегах розташовані туристичний комплекс «Лісовий», туристична база "Над Стрипою" та дитячий оздоровчий табір «Лісовий дзвіночок», які обслуговують рекреантів у круглий рік. Річка сприяє розвитку туризму ("Сплави по Стрипі"). Маршрути пролягають по річці Стрипа до Дністра [3].

З півночі на південь по території Буцацького району протікає річка Бариш. Вона в меридіональному напрямку перетинає західну частину району. На сході району протікає річка Вільховець. Ці річки значно менші і глибина врізу в корінне плато невелика. Особливо малою є річка Вільховець, течія якої досить повільна, береги пологі. Долини цих річок в

окремих місцях заболочені і не використовуються для організації відпочинку.

Одним із найпривабливіших гідрологічних об'єктів, що використовуються у рекреаційній діяльності для екскурсійного туризму, відпочинку населення, є водоспади. Неможливо відвернути очей від цих творінь природи, які потребують дбайливого ставлення. Долини річок тут вузькі, каньйоноподібні, врізані у поверхню плато на глибину 160-170 м. Невеликі їх притоки утворюють глибокі яри, ущелини, каньйони, якими стрімко стікає вода. Унікальними в Бучацькому районі є Русилівські та Сокілецькі водоспади. У долині річки Стрипи на околиці села Русилів із багатьох джерел формується водний потік, який, долаючи уступи девонських пісковиків, утворює 15 водоспадів. висота каскаду від 1,5 м. до 15 м. і ширина 10-15м. Загальна висота його понад 150 метрів [8].

Виникнення й розвиток каскаду обумовлений сприятливими геологічними умовами: наявністю потужної товщі шарів гірських порід різної міцності та інтенсивними тектонічними підняттями території, які призвели до утворення численних розривів у цих породах.

Уступи водоспадів броньовані шарами міцних червоноколірних девонських пісковиків, під якими залягають менш зцементовані шари аргілітів цього ж віку. Породи покряні вертикальними тектонічними тріщинами, по яких при великому нахилі поверхні тверді породи обвалюються й утворюють порожисте русло Русилівського потоку.

Загальна довжина потоку - приблизно 3 км. Верхня його частина в межах пологого схилу плато має порівняно невеликий нахил русла. З наближенням до долини Стрипи нахил русла різко збільшується. Швидкість течії зростає, в руслі появляється ряд східчастих уступів, які утворюють каскад [5].

Водоспади становлять значну наукову, естетичну й пізнавальну цінність є місцем відвідування туристів. Як пам'ятка природи перебуває у віданні державного підприємства "Бучацьке лісове господарство" [8].

Особливо красиві водоспади в час найбільш повноводного потоку (навесні). Передзвін потічка під наметом лісу вражає відвідувачів казковістю і неповторністю побаченого.

На окраїні села Сокілець невеликий водний потік, спадаючи у каньйоноподібну долину річки Стрипи, утворює каскад водоспадів, який здавна приваблює митців, туристів[6]. "Сокілецькі водоспади" - гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення. Розташована поблизу села Сокілець Бучацького району, Язловецького лісництва державного підприємства "Бучацьке лісове господарство", у межах лісового урочища "Язловець", в долині потічка, що починається з джерела в селі. Пам'ятка природи місцевого значення, з 1974 року.

Площа 1,0 га. Входять до складу національного природного парку "Дністровський каньйон". Під охороною - 16 водоспадів висотою 2-11 метрів, віддаль між ними приблизно становить 10-15 метрів. Водоспади утворились на порожистому руслі потічка з цілим рядом уступів. Потічок, якому дають початок кілька джерел підземних вод у верхів'ї яру, врізається в потужну товщу девонських темно-червоних пісковиків і аргілітів, які перекриті товщею літотамнієвих вапняків. Залягання цих гірських порід дуже добре проглядаються у верхів'ї яру. Порооди порізані вертикальними тектонічними тріщинами на блоки різних розмірів, які сприяють виникненню порогів, завдяки обвалам окремих блоків, уступи водоспадів броньовані шарами міцних девонських пісковиків, які перешаровуються крихкими аргілітами цього ж віку. Водоспади становлять значну наукову, естетичну і пізнавальну цінність, є місцем відвідування туристів. Пам'ятка природи перебуває у віданні державного підприємства "Бучацьке лісове господарство" [8].

"Переволоцькі джерела з водоспадами" знаходяться у селі Переволока, в руслі річки Стрипи. В селі у яру витікають біля 20 джерел, які зливаються у потічок, утворюючи водоспад.

"Русилівські водоспади" і "Сокілецькі водоспади", "Переволоцькі джерела з водоспадами" - це унікальні

гідрологічні пам'ятки, що мають особливе рекреаційно-туристичне, пізнавальне значення.

Біля села Скоморохи та туристичної бази "Над Стрипою" є декілька каскадів водоспадів, які є окрасою ландшафту і охороняються як Пам'ятка природи перебуває у віданні державного підприємства "Бучацьке лісове господарство".

Цікавими для відпочинку, природоохоронному, науковопізнавальному, оздоровчому, естетичному відношеннях, збереження джерел питної води, є джерела, пам'ятки природи місцевого значення, які знаходяться під охороною. "Гуркало" в селі Помірці, витікають джерела з-під каміння між Поморецькою горою та дорогою. Охорона та збереження джерел, цінних прісних вод "Джерело" в урочищі "Бровар" в селі Броварі, долина потічка Бровар, ліва притока річки Вільховець. Карстове озерце "Шпакове вікно", знаходиться при в'їзді до села Верб'ятин зі сторони села Озеряни, з правого боку від автодороги. Також тут розміщені і охороняються три карстових ущелини, заповнених водою, діаметром до 5 м [7].

В межах району немає великих природних озер, нараховується 28 ставків і водосховищ, які використовуються для риборозведення та відпочинку. Відсутність рекреаційної інфраструктури, санітарні умови не дозволяють повноцінно використовувати дані водні об'єкти для літніх видів відпочинку.

Бучацький район знаходиться в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. В геологічному розрізі басейну виділяють чисельні водоносні горизонти та їх комплекси із якими пов'язані прісні мінеральні підземні води. В районі наявні питні бромові води у свердловині глибиною 852 м. в околиці села Сороки. Це хлоридо-натрієві води за своїм складом із мінералізацією 14 мг/дм³. Бальнеологічні бромові води, виявлені на околиці міста Бучача. Розсоли хлоридо-натрієво-кальцієві з мінералізацією 70 мг/дм³.

Гідрологічні ресурси Бучаччини вивчені недостатньо і питання про їх використання в лікувальних цілях потребує достатнього гідрологічного й бальнеологічного досліджень [3].

Цікавими рекреаційними об'єктами у Бучацькому районі є Рукомиські скелі - геоморфологічне утворення, геологічна

пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Скелі розташовані на правому схилі річки Стрипи, вище від церкви поблизу села Рукомиша Бучацького району Тернопільської області Оголошені об'єктом природно-заповідного фонду [5], перебувають у віданні Заривинецької сільської ради, площа - 1 га.

Під охороною - мальовничі травертинові скелі, в карстових порожнинах яких знайдено кістки багатьох видів дрібних голоценових тварин.

Травертин (від італ. Travertino, лат. Lapis tiburtinus - тібурський камінь) - вапняковий туф, полікристалічна, міцна, тонкозерниста гомогенна гірська порода. Травертин має естетичну, господарську та наукову цінність. Утворюється в результаті осадження карбонату кальцію з води вуглекислих джерел. Також виділяється з підземних вод у печерах, утворюючи сталактити і сталагміти. Травертин утворюється в результаті видалення з розчинів, що містять розчинний бікарбонат кальцію діоксиду вуглецю, що відбувається звичайно з падінням тиску,[1] пов'язаного з виходом підземних вод на поверхню, асиміляцією рослинами або дифузією в атмосферу внаслідок інтенсивного руху води. У результаті відбувається хімічна реакція, в якій виділяється нерозчинний у воді карбонат кальцію: Відтінки травертину: червоний, тосканський горіх, коричневий, жовтий, світло-жовтий, класичний, білий. У травертиновому масиві просвердлюють отвори. Камінь ріжуть металевим канатом, який покритий надміцними алмазними гранулами. Монолітний блок відділяють за допомогою так званої водяної подушки. Дрібні уламки травертину, подрібнюються для подальшого використання. Травертин піддається шліфуванню і поліруванню. З нього виробляють: каміни, фонтани, черепицю, клумби, балясини та статуї. Травертин використовується як будівельний і облицювальний камінь (а також і для обробки внутрішніх приміщень). Крім цього використовується в сільському господарстві для вапнування ґрунтів [5].

Рекреація і туризм є невід'ємними складовими сучасного способу життя, оскільки сприяють відновленню фізичних і

духовних сил людини. Наявність у Бучацькому районі гідрологічних рекреаційних ресурсів, в комплексі з мальовничими ландшафтами, сприятливими кліматичними ресурсами, унікальні природні комплекси є базою різноманітних видів рекреаційної діяльності, короткочасного і тривалого відпочинку. Сприятливі умови є для різних видів туризму: екскурсійний, рекреаційний, спортивний, екотуризм, оздоровчий, пригодницький.

Література:

1. Гірничий енциклопедичний словник: у 3 т / за ред. В. С. Білецького. - Д.: Східний видавничий дім, 2001-2004.
2. Екологія водно-болотних угідь і торфовищ (збірник наукових статей) / гол. ред. В. В. Коніщук. – Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. – 300 с.
3. Питуляк М. Р. Рекреалогічна характеристика водних ресурсів Тернопілля.// Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Тернопіль, 1998. – с. 151-154.
4. Природа Тернопільської області/ за ред. К. І. Геренчука. – Львів. „Вища школа”, 1979 – 167 с.
5. Й. Свинко. Травертини (вапнякові туфи) // Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. - Т. 3: П - Я. - 708 с.
6. Свинко Й. Русилівські водоспади // Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. - Т. 3 : П - Я. - С. 209.
7. Стецько Н.П. Рекреаційне використання природозаповідних територій на прикладі Тернопільської області/ Наукові записки Тернопіль:, пед. ун-ту. Серія: Географія. №1. – 1998. с. 84 – 86.
8. Унікальні перлини Тернопільщини. В. М. Черняк, Г. Б. Синиця, І. О П'ятківський. Тернопіль, 2014. – С. 57-58.

ЯНКОВСЬКА Л.В., к.геогр.н., доцент

ДО ПРОБЛЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ У МІСТІ ТЕРНОПІЛІ